
STANOVISKA

VLADIMÍR HORSKÝ.

Gorbačov zajedno s pražskými normalizátory ?

Po své první návštěvě Moskvy ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ poskytl Miloš Jakeš 12. ledna tr. obsáhlý interview, v němž s odvoláním na své rozhovory s Gorbačovem, Ligačovem a Zajkovem mj. prohlásil: „Šlo i o takové otázky, jako pohled na rok 1988 u nás, rok, který je stvořen . . . k osvětlení naší historie. (. . .) A zde — i pokud jde o kritický vývoj — jsou naše stanoviska shodná. Nemáme tady co měnit.“

Tvrzení o shodě se týkalo stanovisek dokumentu „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ“, který byl dva roky po politickém fiasku srpnové intervence přijat na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Textem „Poučení“ se Husákově vedení po vyřazení reformních komunistů podrobilo požadavku Brežněva, prohlásit zákeřný převrat spojeneckého Československa za bratrskou pomoc v internacionálním zájmu záchrany smrtelně ohroženého socialismu — z Prahy předem vyžádanou. Tím měla takřka všeobecně odsouzená agrese získat zdání ideologické a mezinárodněprávní legitimity. Stanoviska téhož dokumentu měl Jakeš na mysli, když dva dny nato své tvrzení ještě zesílil slovy: „Naše stanovisko a poučení, které jsme vyvodili, je neměnné. Bylo vyjádřeno znovu za 7. zasedání ÚV KSČ (??) a je v plné shodě s názorem sovětských soudruhů, jak to vyplynulo z našich rozhovorů se soudruhem Gorbačovem.“

Tato obratná formulace sugeruje představu, že za rozdrčení československého reformního díla pomocí sovětských tanků a za následnou politiku pražských normalizátorů se stává sám velký reformátor v Moskvě. Podobné verzi odporuje ovšem jak logika věci tak bohatý řetěz indicií. Celý uplynulý rok byl prostoupen jevy nasvědčujícími tomu, že mezi pražským režimem na jedné straně a moskevským reformním křídlem na straně druhé existovaly i v těchto otázkách hluboké názorové rozpory.

Praha 1987: Tabuizování srpnové intervence

Začněme faktem, že většina členů stranického vedení, mezi nimi tehdejší i dnešní generální tajemník, se k „Poučení“ v průběhu celého roku 1987 ani jedinkrát veřejně nepřihlásila — a to navzdory opakovaným iniciativám Bil'aka i Fojtíka. Stejně tak nepadla o „Poučení“ žádná zmínka na zasedáních ÚV KSČ.

Ještě výmluvnější je tato skutečnost: I ti členové vedení, kteří Pražské jaro stále atakovali, přecházeli existenci vojenské intervence — s jedinou výjimkou Hoffmannova proslovu na sjezdu sovětských odborů 25. února — naprostým mlčením. Jejich vývody o tehdejších událostech měly pak strukturálně tuto podobu: v srpnu 1969 ocitlo se už Československo vinou pravice ve vedení strany na pokraji kontrarevoluce. Po politické porážce pravice dokázalo nové vedení poměry v zemi konzolidovat.

Toto (posměch vyvolávající) vykleštvání rozhodujícího článku v řetězu tehdejších událostí obsahovalo politickou implikaci mimořádného dosahu: V okamžiku, kdy byla „bratrská pomoc“ zamlčena a kdy se černá skvrna intervence přeměnila v další bílé místo novodobých dějin, vypadl z ortodoxní konstrukce události 1968 její úhelný kámen.

Uvážíme-li, jak silně je pražský režim zainteresován na petrifikaci „Poučení“ jako celku, dává tato násilná sebecenzura smysl jen za přijetí hypotézy, že k tabuizování intervence došlo na výslovný pokyn z okruhu sovětských vůdčích představitelů.

Moskva 1987: Náběhy k přehodnocení

Tento logický předpoklad nabude charakteru v podstatě ověřeného závěru, uvedeme-li ho do souvislosti s významnými fragmenty z moskevského politického jeviště téhož roku. Ve zkratce některé z nich:

— Georgij Smirnov, někdejší poradce Gorbačova a dnes ředitel Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, prohlásil 4. listopadu na tiskové konferenci sovětských historiků, že do probíhajícího přehodnocování minulosti je třeba zahrnout „také události 1968 a intervenci v Praze“. (1)

— Georgij Arbatov, další z Gorbačovových poradců, se den nato vyjádřil ve stejném smyslu. (2)

— Georgij Šachnazarov, „pomocník“ v otázkách východní Evropy v osobním štábu generálního tajemníka, potvrdil 5. listopadu existenci Dubčekova dopisu Gorbačovovi, aniž proti tomuto muži, kterého bratrská strana těžce obvinila a ze svých řad vyvrhla, pronesl sebemenší invectivu. (3)

— Obdobně se zachoval týž den na jiné konferenci Vadim Zagladin. (4)

— Valentin Falin, šéf tiskové agentury „Novosti“ a jeden z důvěrníků Gorbačova, vyjádřil v řadě interview — byť ve spojení s kritikou údajného vměšování Západu do čs. události 1968 — konciliantní postoj k idejím Pražského jara a nesouhlas s „úlohou cenzora“, kterou tu jeho země hrála. (5)

— Genadij Gerasimov, mluvčí ministerstva zahraničí, odpověděl na otázku ohledně rozdílu mezi Pražským jarem a perestrojkou: „Devatenáct let.“ To bylo všeobecně interpretováno jako rehabilitace československého reformního pokusu“. (6)

Posuzováno vcelku, nepřipouštějí tato a další prohlášení žádné pochyby o tom, že otázky Československa 1968 a jmenovitě sovětské vojenské intervence byly v Kremlu předmětem nového posuzování. S tím koresponduje i skutečnost, že sovětský tisk minulého roku se o existenci intervence 1968 vůbec nezminil.

Náhlá recidiva

Z tohoto zdánlivě čistého nebe udeřil náhle blesk v podobě nehorázného článku k československým událostem 1968, který vyšel začátkem prosince 1987 v č. 49 moskevského týdeníku „Nová doba“. Úctyhodné množství prokazatelně (i faktograficky) nesprávných údajů, které jsou v něm nakupeny, vyhodnotil pak autor (Boris Kozlov) konstatováním, že „zásadní závěry“ vyvozené pražskými soudruhy „z československé krize“ 1968 jsou dnes „stejně nesporné“ jako byly tehdy.

Tento článek, i když otázku intervence ještě obešel, signalizoval už zásadní obrát. 5. ledna 1988 přinesly „Izvestija“ (a den nato též „Pravda“) podstatné výtahy z článku L. Skalického „Leden a dnešek“, který vyšel předchozího dne v „Rudém právu“ a v němž byly události 1968 znovu tvrdě interpretovány ve smyslu „Poučení“. Ve stejném duchu vyzněl i tentýž den vydaný komentář dopisovatele TASSu A. Kondrašova s příznačným titulem „Žádná podobnost mezi sovětskou perestrojkou a událostmi v Československu 1968“. Tím byla původní brežněvovskobil'akovské verzi těchto událostí — včetně hodnocení intervence jako „internacionální pomoci bratrských socialistických zemí československému lidu“ (Kondrašov) — nanovo vtisknuta úřední pečeť. Na tom nic nemění ani výmluvná okolnost, že komentáři TASSu propůjčila publicitu — namísto „Pravdy“ či „Izvestij“ — táž „Sovjetskaja Rossija“, která se dva měsíce později měla vyznamenat prezentací článku Andrejevové, proslulého manifestu protivníků přestavby.

S výjimkou lednového prohlášení TASSu se Moskva drží s vlastními komentáři nazpátek, pokračuje ovšem v praxi přetiskování ortodoxních stanovisek oficiální Prahy. Kromě proslovů a článků prominentních představitelů KSČ publikuje sovětský tisk příležitostně také obsáhlé výňatky z pera prostých redaktorů. Zaznamenávána nejsou naproti tomu odchýlná stanoviska člena předsednictva ÚV a ministerského předsedy Lubomíra Štrougala, (7) třebaže je zřejmé, že zdaleka nejsou stanoviskem jednotlivce.

* * *

Čím byl tento obrát v oficiálním posuzování událostí roku 1968 podmíněn? Proč uvízlo na mělčině přehodnocení, jimž by byla věrohodnost „nového myšlení“ jen posílena?

Vysvětlení je třeba hledat v složitém komplexu interakcí, v němž přední místo zaujímají patrně tyto skutečnosti:

1. houževnatý odpor pražské stranické centrály.
2. oslabená schopnost Kremle vtisknout bratrským stranám svou vlastní vůli.
3. Gorbačovův omezený akční okruh — v důsledku rozporů uvnitř moskevského vedení.

* * *

Odpor pražského establishmentu vůči kádrové obnově a přehodnocení

Odpor proti Gorbačovově kursu a proti jeho převzetí v Československu se zvedl po lednovém zasedání ÚV KSSS 1987. Zjevný byl i pro veřejnost: mnoha tajemníkům ÚV nešlo jméno Gorbačova buď vůbec přes rty anebo jen ve spojení s jeho mírovými

iniciativami. Jiným funkcionářům vypadlo samotné slovo Sovětský svaz z jejich slovníku. Bohuslav Chňoupek, který na rozdíl od nich šel Gorbačovovi od samého počátku stejně na ruku jako kdysi Brežněvovi, mohl tak na prosincovém ÚV předhodit svým protihráčům „všechno to počáteční váhání, tápání, nejistotu, nejasná a mlhavá stanoviska, obavy a nedůvěru“ a právem — byť eufemisticky — konstatovat: „Sovětská přestavba nás našla ne zcela připravené. Ani teoreticky ani prakticky.“

Zatímco ale v oblasti programatiky stranické vedení moskevskému tlaku pozvolna ustoupilo — na březnovém ÚV vzal Husák po 18ti letech úplně abstinence slovo reforma přes všechny rozpaky znovu do úst — zůstalo v jiných otázkách neoblomné.

Zjevně to bylo v klíčové otázce obnovy vedoucích kádrů. Lev Zajkov, třetí muž v kremelské hierarchii, vyslaný do Prahy k politickému zajištění chystané Gorbačovovy návštěvy, pronešl ve své velké řeči o úkolech perestrojky před tisícíčlennou funkcionářskou elitou 4. března 1987 mj. tato slova:

„Vyskytují se ovšem i takoví, i když jich není mnoho, kteří se změnit nechtějí. S nimi postupujeme jinak. K někdejší zasluzbě přitom nepřehlídíme. Je v životním zájmu lidu i socialismu, aby ustoupili novým, čerstvým silám, pro něž se přestavba stala smyslem a záležitostí celého života.“

V rámci pražské scenerie dopadala tato slova s plnou silou na hlavu Vasila Bil'aka, který se postavil do čela odporu proti jakékoli přestavbě, vyzvedal domácí „Poučení“ na úkor sovětského reformního modelu, sliboval „věrným kádrům“ ochranu a napadal Gorbačovovy stoupence v Praze jako příživníky. S jakou dramaturgií a s jakým důrazem se reformní Moskva o politické vyřazení Bil'aka zasazovala, zůstává doposud skryto. Zjevná je ale např. skutečnost, že všichni Gorbačovovi emisáři (Ševardnadze, Zajkov, Sokolov) právě osobu Bil'aka — tajemníka ÚV pro mezinárodní otázky a tudíž i jejich přirozeného partnera — zásadně mijeli a namísto toho konferovali s reformně naladěným Štrougalem. Pražská centrála nezůstala však své pověsti konzervativní bašty ani teď nic dlužna: Bil'ak uhájil své mocenské postavení a s ním se napevno etablovalo i celé „zdravé jádro opravdových internacionalistů“, tedy někdejší Brežněvovy agentury v KSČ.

Tím byl ovšem předznamenán i následný postoj Husákova vedení k interpretaci události roku 1968. Zatímco se k nim před veřejností vyslovovalo jen okrajově a selektivně, připravovalo ve skrytu komplexní oficiální hodnocení starého ražení. Svůj výraz našlo v dokumentu PÚV „Ideově-politická koncepce významných výročí roku 1988“. Tento elaborát vykládá československé dějiny od roku 1918 ve vysloveně dogmatickém duchu a události 1968 ve smyslu neblahého dokumentu z roku 1970 s výslovným konstatováním, že „závěry ‚Poučení‘ mají svou aktuální platnost“. Okolnosti zrodu a přijetí tohoto elaborátu nejsou jasné. Otištěn byl teprve (v č. 49 Života strany) počátkem prosince 1987 s vágním označením „Z jednání předsednictva ÚV“. Označení „Schválen předsednictvem ÚV KSČ dne 21. října 1987“ se mu dostalo teprve při opakovaném publikování Novou myslí (v č. 1/1988).

Z toho lze vysuzovat, že byl předmětem sporu a že ho vedení drželo delší čas pod pokličkou — politický čas v tehdejší Moskvě se s pražským silně rozcházel

Dokument sám je poměrně slabým odvarem svého původního vzoru. Výmysly o prosebných dopisech tisíců komunistů a nestraníků o bratrskou pomoc chybí zde stejně jako pohádky o aktunim nebezpečí občanské války, teroru proti věrným komunistům a zvratu výsledků druhé světové války. V posledních týdnech dělají pražští vůdci další ústupky Moskvě, když ve svých zahraničních (pro domácí potřebu patřičně cenzurovaných) interview výslovně uvádějí, že opakování „podobné intervence dnes pokládají za nemožné“. (8) (Tento úsudek implikuje ovšem buď doznání, že intervence nebyla ani v roce 1968 „nevyhnutelná“, anebo obvinění dnešní Moskvy, že by kontrarevoluci dovolila zlikvidovat socialismus.)

Zúžené hranice moskevského působení na komunistické strany východní Evropy

Již tato jediná okolnost sama o sobě signalizuje, že dnešní K reml není ani zdaleka všemocný. Přísně vzato, onnipotentní nebyl nikdy. Svědčí o tom tradičně svébytná politika Jugoslávie, Albánie, Rumunska, v mnohém směru i průběh samotných československých událostí 1968-69. Dnešní možnosti Moskvy, vtisknout spojencům vlastní vůli, jsou dodatečně ještě zúženy: Jednak vzhledem k potřebné koncentraci na palčivé otázky vlastní vnitřní, hospodářské a bezpečnostní politiky, jednak vzhledem k nové formulaci principů vztahů mezi socialistickými zeměmi, v nichž je mj. suverenní odpovědnost jednotlivých stran určovat politiku vlastní země, výslovně potvrzena.

Zdravé principy, které sám probojoval a zařadil, nemohl generální tajemník KSSS hodit přes palubu ani v situaci, kdy se jejich respektování paradoxně obracelo jak proti tužbám lidu spojenecké země, tak proti zájmům jeho vlastního ozdraveného kurzu. Zažili jsme to k našemu nezměrnému rozčarování při jeho návštěvě Československa. Na veřejnosti se musel vyvarovat všeho, co by Husákovu vedení mohlo kvalifikovat jako nepřipustné vměšování. Jak se na hosta sluší, musel pro hostitele najít i nějaká slova uznání — formulace o „velkých dosažených úspěších“ použil přitom jak známo všude, i v zruinovaném Rumunsku. Od toho je ovšem třeba odlišit výroky z jeho rozmluv s občany, jež zaváněly uspokojením nad výsledky normalizační politiky: ty ale patrně spadají do kontextu vlivů, jichž se dotkneme později. I kdybychom však přijali předpoklad, že je Gorbačov pronesl výlučně z vlastního popudu, měli bychom si, než se od něho s trpkostí odvrátíme, položit při nejmenším tyto otázky:

Bylo v moci kremelského šéfa, protřást v Praze to stranické vedení, jehož členové se tváří v tvář hroziící odplatě semkli takřka do jednoho v hradbě odporu? A bylo v jeho moci vnutit jim takové oficiální přehodnocení, jež by je zbavilo mocenské legitimace a otevřelo prostor pro politické působení jejich někdejších obětí?

V tomto kontextu je třeba chápat i velice problematický výrok generálního sekretáře z 19. května 1987: „Hodnocení události 1968 v ČSSR je v první řadě záležitost československých komunistů samých.“ Na dilema, s nímž tu je Gorbačov konfrontován, upozornil otevřeně L. Jagodovský, zástupce ředitele Ústavu pro hospodářství světového socialistického systému: Politika, kterou jsme 1968 dělali, byla nesprávná. „Absolutně, ano“ — prohlásil moskevský vědec a současně potvrdil, že „vojenská intervence

1968 je předmětem přehodnocování“. „A však toto přehodnocování“ — podotkl v zápětí — „není otázkou dotýkající se jen naší strany. Jedná se o problém dnešního vedení Československa. Kdyby došlo k přehodnocení zvnějška, vytvořilo by to pro naše československé přátele velice choulostivou situaci.“ (9) Potud Jagodowski. Další problém spočívá ovšem v tom, že podobný postup by vytvořil choulostivou situaci pro samotného Gorbačova, neboť „přehodnocení zvnějška“, provedené proti vůli a přes hlavu vedení spřátelené strany, by prakticky znamenalo kurs na konfrontaci.

Tuto cestu nemohl nastoupit ani tak rizikomilovný novátor jakým je Gorbačov. Prvořadou věcí bylo pro ně, přimět Prahu k ústupkům jiného rázu — totiž kjednoznačně pozitivnímu ocenění sovětské perestrojky (a tím k posílení jeho osobní prestiže v rámci bloku), a k převzetí co možná nejvíce prvků této přestavby i v ČSSR (aby se její ekonomika v zájmu celého RVHP dala ozdravit). Dosáhnout těchto ústupků předpokládalo koncese a koncilianci i z jeho strany.

Nesmiřitelným postojem v otázce kádrů a přehodnocení události 1968 by byl Gorbačov zaháněl pražské funkcionáře do tábora aktivních protivníků nové revoluční politiky s následkem, že by jeho vlastní autorita a mocenská pozice doznaly citelného oslabení i uvnitř moskevského vedení.

Gorbačov a jeho protihrači v Kremle i v bloku

Tato úvaha nás přivádí k poslednímu komplexu důvodů, které zamezily podstatnému přehodnocení československých událostí: Gorbačov neurčuje kurs své strany ani zdaleka suverénně, a boj o orientaci KSSS se nutně promítá i v kontroverzní koncepci a praxi politiky vůči východoevropským spojencům. Mnohé nasvědčuje tomu, že důrazná politika Gorbačovova křídla vůči Husákovu vedení bezprostředně po lednovém plénu ÚV KSSS 1987 byla vlivnými kruhy v Moskvě paralyzována již těsně před dubnovou návštěvou generálního tajemníka u nás. Přesvědčivé působící údaje o tom, že Ligačov s podporou většiny politbyra zablokoval celý tehdejší Gorbačovův kurs o československé otázce — včetně proponovaného odsunu částí sovětských vojenských jednotek — přinesl zejména A. Jacoviello, dlouholetý korespondent levicových italských tisků, výborný znalec sovětské scenerie. (10) Kremelští oponenti tohoto kursu, odvolávající se zejména na rizika destabilizace bloku, sledovali tu namnoze zcela specifické zájmy.

Tak jako Gorbačov, Ševardnadze a Zajkov vystrčili tykadla směrem k reformě naladěným funkcionářům Prahy, zajišťovali si i oni kontakty s tamními tradicionalisty — a činí tak dodnes. Šlo snad jen o záležitost formálního protokolu, když první i poslední stanici Jakeše při jeho audienci u sovětského šéfa v lednu tr. byl právě Jegor Ligačov?

Moskevští konzervativci blokovali přímo také přehodnocení čs. události 1968. Díky „Rudému právu“ („Pravda“ tu přinesla noticku o třech větách) známe řeč Vadima Medveděva před novináři východoevropských zemí z 18. února 1987, v níž opapouškoval sice neadresně, ale s neuvěřitelnou výbojností Bifakovu verzi.) (Poznamenejme, že Medveděv je tajemníkem ÚV KSSS pro vztahy k vládnoucím stranám socialistických zemí a tím také Gorbačovovým expertem a průvodcem v ČSSR. Nedávné kooptování progresiv-

ního Šachnazarova do sboru Gorbačovových poradců se zdá být znamením toho, že sovětský šéf zde vytváří protiváhu.) Charakteristická je dále okolnost, že domněle už pohřbené „Poučení“ slavilo zmrtvýchvstání právě poté, kdy se sovětským konzervativcům v souvislosti s Jelcinovou aférou podařilo autoritu Gorbačova nahodit. Výmluvná je i okolnost, že Kondrašovův komentář TASSu jakožto výraz zesílené váhy tradicionalistů vyšel v týchž dnech (5. leden), kdy se Gorbačov v projevu „Přestavba a ideologická fronta“ (8. leden) cítil nucen dvakrát výslovně konstatovat něco, co předtím ještě nikdy veřejně nevyslovil: „Možná, že budeme muset někdy i ustoupit...“. Prsty ve hře tu měli nepochybně i někteří činitelé SED. Jejich rezistenci vůči novému kursu z Moskvy by vytvoření osy Berlín-Praha podpořilo zajisté více než pravdivé přehodnocení událostí, v nichž se právě jejich strana tak zlovolně angažovala. Je proto jen logické, když týž tiskový orgán SED, který dodnes nenašel místo ani pro historický projev Gorbačova na lednovém plénu ÚV 1987, otiskuje v plném znění plytké články z dílny pražské ortodoxie — Indrův pamflet o Pražském jaru stejně tak jako např. Horákovu insinuaci o Akčním programu KSČ z dubna 1968. (11) SED zůstává své tradici věrna. A Kurt Hager, který Dubčekův kurs ideologicky odrovnával už před dvaceti lety, může dnes za své zásluhy o prohlubování přátelství mezi oběma zeměmi a stranami převzít od pražských držitelů moci vysoký řád.

Jak vidno, namísto proletářů všech zemí spojují se namnoze byrokraté reálsocialistických zemí. Dobýt mohou sice sotva něco navíc, ztratit ale všechno. U vědomí toho drží pozice a vypomáhají si navzájem. To jsou reality, s nimiž je Gorbačov konfrontován — generálně i v dílčí věci přehodnocení československých událostí 1968.

Vina a povinnost odčinění

I při uvážení celé svizelnosti situace vystupuje otázka, zda příslušníci Gorbačovova křídla vyčerpali v dané věci všechny dostupné možnosti. Co jim zabraňuje např. v tom, diskrétně doporučit některým šéfredaktorům ideově jim blízkých médií, aby ve znamení glasnosti příležitostně uváděli také stanoviska, která k československému problému zaujímají třeba komunistické strany Západu? Možnost důsledného řešení je ovšem spjata teprve s výsledkem vnitrostranického zápasu, který se v týdnech před všesvazovou konferencí KSSS dále vystupňovává. Povede-li, na což bohužel nelze sázet, k vytažení odpůrců a tzv. brzdičů nového kursu, odpadnou četné vnitřní brzdy i pro přehodnocení událostí 1968. Je možné, že v takovém případě dovedou moskevští reformátoři v čele s Gorbačovem své pokusy o očistu stranického vedení v Praze až do konce a propracují se jak všeobecně tak i s ohledem na dějiny naší země k tomu, nazývat bezpráví, křivdu a zločin pravým jménem.

Jsou to dlužní v první řadě lidu, který v důsledku neostalinské politiky jejich předchůdců utrpěl těžko odčinitelné škody politického a morálního rázu. Jsou tím zavázáni ideově spřízněným reformním komunistům Dubčekova ražení, kteří byli a namnoze zůstávají vyvrženi na dno společnosti. Jsou to dlužní vůči celé západoevropské levici, jejíž věc byla Brežněvovým kursem vržena o léta nazpátek. Dluží to v neposlední řadě i svému vlastnímu převratnému konceptu socia-

listické obrody a své mezinárodněpolitické důvěryhodnosti.

Priznakem toho, že podobné vědomí v kruzích sovětských reformátorů skutečně existuje, mohou být úvahy Valentina Falina, vyslovené na poradě vedoucích pracovníků sovětských médií, ideologických zařízení a tvůrčích svazů v budově ÚV KSSS. 8. ledna tohoto roku — tedy tři dny po šokujícím komentáři TASSu. V kontextu svých vývodů, že sovětské dějiny se nevyčerpávají jen vnitřním vývojem, že mnohé v nich „bylo odrazem událostí probíhajících mimo rámec naší země, rezultátem našich vztahů s druhými zeměmi“, řekl Falin doslova:

„Všechny chyby, kterých jsme se dopustili, musí zůstat v minulosti. Nemáme právo na to, opakovat je nebo dopouštět se nových, abychom se za nějakých 10 či 15 let museli znovu korigovat.

My jsme, tak říkajíc, kredit důvěry už vyčerpali nebo jsme blízko toho jej vyčerpali. A my můžeme dnes psát jen pravdu, celou pravdu. A pokud dnes nejsme s to říci pravdu, je lepší neříkat po určitou dobu vůbec nic, až to budeme moci říci později, ale tak, jak je třeba.“ (12)

Posouzení Falinových slov, jakož i našich celkových šancí, dočkat se přece jen lepších dnů, budiž ponecháno čtenářům.

Odkazy:

- 1) Podle agentury dpa a AFP. Zpráva otištěna mj. v „Salzburger Nachrichten“ ze 6. 11. 1987
- 2) Podle moskevského zpravodaje B. Küpperse v „Süddeutsche Zeitung“ z 9. 11. 1987
- 3) Informace mj. v „Die Welt“ ze 7. 11. 1987
- 4) Informace mj. v „Süddeutsche Zeitung“ ze 7. 11. 1987
- 5) Tak např. ve svých interviews pro „Die Welt“, 10. 2. 1987 a „Der Stern“, duben 1987
- 6) Tyto výroky sovětských činitelů z tiskových konferencí byly souběžně zaznamenány více zahraničními zpravodaji a nebyly Moskvou nikdy dementovány, takže o jejich autenticitě může být stěžl pochyb
- 7) Štrougalův interview pro „Frankfurter Rundschau“, 22. 1. 1988
- 8) Fojtikův interview pro „Süddeutsche Zeitung“, 18. 4. 1988
- 9) Interview Jagodovského pro „Akahata“, časopis KS Japonska. Podrobnou informaci s četnými citacemi přinesla „L'Unita“ z 20. 2. 1988
- 10) Článek otištěn v „La Repubblica“ z 8. 4. 1987. K podobným závěrům došel také M. Voslenskij, někdejší tajemník sovětské odzbrojovací komise, dnes ředitel mnichovského Ústavu pro výzkum sovětské přítomnosti
- 11) „Neues Deutschland“ z 8. 3. a z 9./10. 4. 1988
- 12) „Pravda“, 12. 1. 1988. V „Rudém právu“ z téhož dne, které jinak text v „Pravdě“ otištěný převzalo, jsme mohli číst jen první dvě věty.